

Van 65 naar 75.

**Bouwstenen voor een beleid gericht op een hogere sportdeel-
name**

Concept eindrapport

Remko van den Dool, Ruud van der Meulen en Koen Breedveld

18 oktober 2008

W.J.H. Mulier Instituut

Inhoudsopgave

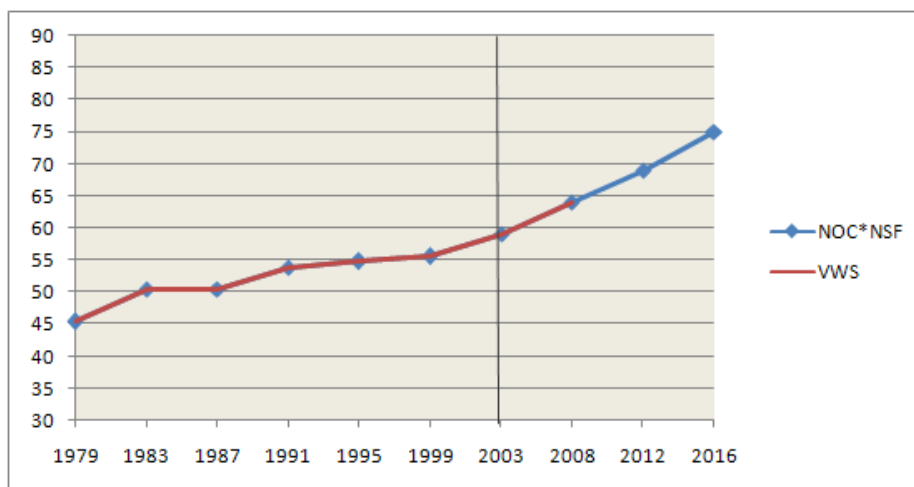
1. Inkadering, vraagstelling en werkwijze	3
2. Doelgroepen	5
3. Instrumenten.....	9
4. Strategie	11
5. Conclusie	15
Bijlage 1. Toelichting en complete cijfers tabel 1.....	16
Bijlage 2. Toelichting bij figuur 2	20
Bijlage 3. Keuze doelgroepen, expertmeeting II	22
Bijlage 4. Schets van de onderscheiden doelgroepen.....	23
Bijlage 5. Verslag expertmeeting I, 15 oktober 2007	29
Bijlage 6. Presentaties expertmeeting I, 15 oktober 2007.....	35

1. Inkadering, vraagstelling en werkwijze

Achtergrond

De Bouwsteen Sportontwikkeling is een van de bouwstenen in het Olympisch Plan. Centrale doelstelling voor de Bouwsteen Sportontwikkeling is een stijging van het aandeel mensen van 6 jaar en ouder dat minimaal 12 keer per jaar sport van 65%¹ in 2007 naar 75% in 2016 (figuur 1). NOC*NSF wil de aankomende jaren gericht interveniëren ten einde dit doel te bereiken en wilde daartoe najaar 2008 over inzichten beschikken die richting kunnen geven aan het nadenken over geschikte interventies. Aan het W.J.H. Mulier Instituut was gevraagd om te helpen deze inzichten te verwerven. Voor het W.J.H. Mulier Instituut sloten deze activiteiten goed aan op het zojuist gestarte wetenschappelijk onderzoeksprogramma *Passie praktijk en profijt*, meer precies het project over 'niet-sporters'.

Figuur 1: ambities sportdeelname NOC*NSF (Bouwsteen Sportontwikkeling) en VWS (Begroting 2008)

Vraagstelling

De volgende vragen stonden centraal in het project:

1. Hoe is het gesteld met de sportparticipatie bij verschillende groepen in de Nederlandse samenleving (naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau en 'setting');

¹ 65% verwijst naar het aandeel van de bevolking van 6-79 jaar dat (volgens de laatst bekende statistieken) minimaal 12x per jaar aan sport doet. Soms wordt ook gerefereerd aan een percentage van 63%. In die gevallen betreft het een uitspraak over de (zelfstandig wonende) bevolking van 6 jaar en ouder, waaronder ook mensen die 80 jaar of ouder zijn. Onder hen ligt dat sportdeelname lager.

2. Welke factoren beïnvloeden de sportdeelname nu en in 2016 (starten c.q. herinstromen in de sport c.q. voorkomen van sportuitval voor verschillende groepen burgers); welke motieven liggen hieraan ten grondslag;
3. Bij welke groepen burgers valt de sportdeelname het meest effectief te verhogen;
4. Welke instrumenten lenen zich daar het beste voor, c.q. zijn er nieuwe concepten denkbaar voor de verschillende groepen en zo ja, welke zijn dat dan;
5. Welke interventiestrategieën kunnen worden ontwikkeld om dit beleid verder uit te voeren (mogelijke partners, sleutelpersonen, beschikbare middelen).

De vragen 1 tot en met 4 vormden het hart van het project. In aanvulling daarop is een onderbouwde suggestie gedaan voor een plan van aanpak om de sportdeelname te verhogen (punt 5).

Werkwijze

Voor het project is gebruik gemaakt van de volgende methoden:

- Literatuurstudie (Nederlandse én internationale literatuur).
- Secundaire analyse van bestaande data.
- Twee expertmeetings: één grotere, op 15 oktober 2007 in het NH Hotel Utrecht; en één kleinere, op het W.J.H. Mulier Instituut in 's-Hertogenbosch, op 9 november 2007.
- Een brainstorm met de opdrachtgever over mogelijke strategieën, op 14 januari 2008.

Indeling rapportage

Over de voortgang en uitkomsten van het onderzoek is op verschillende momenten op uiteenlopende wijzen aan de opdrachtgever gerapporteerd. Een verslag van expertmeeting I en alle bijbehorende presentaties zijn in dit eindrapport opgenomen als bijlage 5 resp. bijlage 6. Tijdens deze expertmeeting stonden vooral de vragen 1 en 2 centraal. In dit eindrapport wordt met name verslag gedaan van de discussies tijdens expertmeeting II (op 9 november 2007 in Den Bosch²), waarbij de vragen 3 en 4 centraal stonden. De rapportage is als volgt opgebouwd. Eerst wordt ingegaan op vraag 3, de doelgroepen waar een beleid gericht op verhoging van de sportdeelname zich op zou kunnen richten. Vervolgens staat vraag 4, de beschikbare instrumenten, centraal. Tot slot wordt nog aandacht besteed aan de te volgen strategie (vraag 5). Aan het einde, in paragraaf 5, worden kort de belangrijkste conclusies gepresenteerd.

---

² Tijdens de expertmeeting op 9 november waren aanwezig: Marian ter Haar (NISB), Antoine de Brouwer (NOC*NSF), Peet Mercus (NOC*NSF), Hugo van der Poel (Universiteit Tilburg), Maarten van Bottenburg (Universiteit Utrecht), Ruud van der Meulen (Mulier Instituut), Koen Breedveld (Mulier Instituut) en Remko van den Dool (Mulier Instituut).

2. Doelgroepen

Veel inspanning is gericht op het laten sporten van specifieke minder sportende groepen, zoals gehandicapten en allochtone vrouwen. Vastgesteld wordt dat de vraag (vanuit NOC*NSF) hoe de sportdeelname kan worden verhoogd niet dezelfde is als de vraag hoe maatschappelijk relevant geachte achterstandsgroeperingen kunnen worden gestimuleerd om meer bij de sport betrokken te raken. Deze tweede vraag mag niet echter veronachtzaamd worden, bijvoorbeeld omwille van het creëren van een breed draagvlak voor de plannen van NOC*NSF om de sportdeelname in het algemeen te verhogen.

Dit gezegd zijnde is een analyse gemaakt van mogelijk interessante doelgroepen. In de analyse is zowel de omvang van bepaalde maatschappelijke groepen betrokken als de achterstand in de sportdeelname, en daarmee in de nog bereikbare groei (zie tabel 1, alsmede de uitgebreide tabel en de bijbehorende toelichting in bijlage 1).

Tabel 1: bevolkingssamenstelling en sportdeelname, 2007 en prognoses 2016 (6-79 jaar)

	Bevolking 2007 (%)	Bevolking 2016 (%)	Sporters 2007 (%)	Scenario		Omvang bevolking in 2007 (*1000)	Aantal sporters in 2007 (*1000)
				Sporters 2016 (%)	Groei sporters (%punten)		
Kolomnummer	1	2	3	4	5	6	7
NEDERLAND	100	100	65	75	10		
Leeftijd					10		
6-11	8	7	85	90	0	1.205	1.027
12-17	8	8	83	90	1	1.216	1.012
18-24	9	8	75	75	0	1.366	1.028
25-34	16	13	67	75	1	2.376	1.601
35-44	17	14	60	75	3	2.611	1.577
45-64	28	24	60	70	3	4.134	2.479
65-79	14	26	44	60	2	2.072	921

Voor het achtergrondkenmerk *leeftijd* is tijdens expertmeeting II door de deelnemers samen bepaald wat de realistische doelen per leeftijdsgroep zijn. De toename qua percentage bedraagt dan **10** procentpunten (zie kolom 5). Dit geeft enerzijds aan hoe ambitieus de doelstelling van NOC*NSF is, en anderzijds dat om deze doelstelling te bereiken het beleid gericht zal moeten zijn op grote groepen mensen in uiteenlopende doelgroepen.

Het is daarbij van belang om op te merken dat, bij gelijkblijvende sportdeelname cijfers, de vergrijzing leidt tot een autonome afname van de totale sportdeelname van 65 naar 62 procent.

Bijzondere doelgroepen

Uit de meer uitgebreide tabel in bijlage 1 zijn voorts nog de volgende relevante lessen te trekken.

Het stimuleren van de *schoolgaande jeugd* om te gaan sporten, zet weinig zoden aan de dijk. Er zijn wel schooltypen die achterblijven, zoals het VMBO, maar vergeleken met andere schooltypen zijn deze verschillen beperkt (zie bijlage 1). Daarnaast is de groep van VMBO-scholieren niet zodanig groot dat deze groep noemenswaardige invloed heeft op de Nederlandse bevolking als geheel³.

Ook de groep van *niet-westerse allochtonen* heeft slechts een beperkte invloed op de sportdeelname onder de totale bevolking. Dat geldt ook voor de situatie in 2016. Wel is de sportdeelname onder niet-westerse allochtonen (54%) laag vergeleken met autochtonen (67%). Daarmee kunnen niet-westerse allochtonen voor een flink deel van de groei zorgen als zij ook aan de doelstelling van 75 procent sportdeelname gaan voldoen. Maar dat lijkt weinig realistisch.

Dezelfde opmerkingen kunnen worden gemaakt over mensen met een beperking en bijvoorbeeld alleenstaande ouders. Voor alle hiervoor genoemde groepen geldt dat hun omvang dermate gering is – op landelijk niveau, lokaal kan dit uiteraard anders zijn - dat een stijging van de sportdeelname onder voornoemde groepen an sich nooit genoeg is om de sportdeelname te verhogen van 65 naar 75%.

Leeftijd

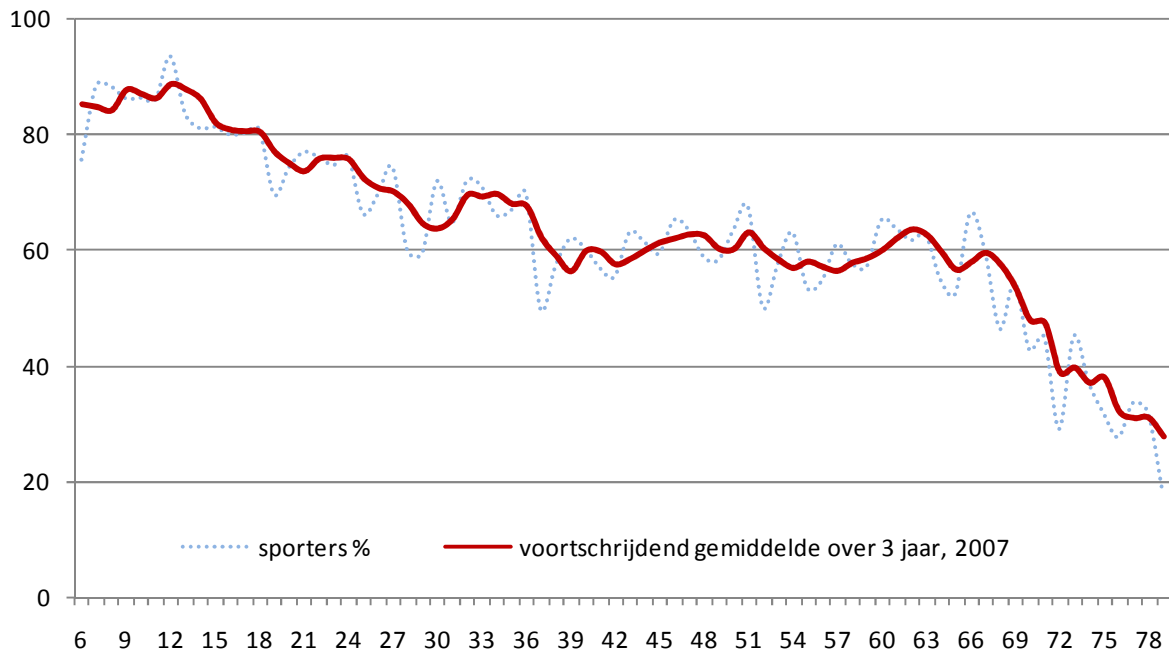
Over de leeftijd waarop jongeren stoppen met sporten, ontstaat een bredere discussie. In de pubertijd beginnen mensen zelf keuzes te maken. Dit kan ook betekenen dat zij hun sport laten schieten. Voor die tijd werden zij vooral door ouders aangezet om te sporten. Als jongeren uit huis gaan en sommigen naar een stad gaan om te studeren, veranderen (sport) patronen sterk. Universiteitsstudenten zijn goed af, voor hen bestaan goede faciliteiten om te sporten tegen een laag algemeen tarief (sportpasje voor een bedrag van circa € 80).

Figuur 2 geeft inzicht in het vervalmoment van de sportdeelname naar leeftijd. Tot 13 jaar is de sportdeelname stabiel hoog. Vanaf 14 jaar is een duidelijke afname waarneembaar, deze stopt ongeveer rond het 35-ste levensjaar. Daarna blijft de sportdeelname vrijwel constant tot na het 65-ste levensjaar waarna de ‘definitieve’ daling begint (zie de exacte cijfers zoals vermeld in bijlage 2).

---

³ Overigens benadrukken alle deelnemers aan expertmeeting II dat het zeker niet de bedoeling is om de bestaande sportstimuleringsprogramma's voor de jeugd af te bouwen. Uit meerdere onderzoeken blijkt dat voor sport het gezegde ‘jong geleerd, oud gedaan’ geldt. Een hoge sportdeelname onder jongeren zegt immers weinig over de mate waarin jongeren ook dermate veel plezier in sport beleven dat zij hun sportdeelname in latere fasen van hun leven zullen voortzetten.

Figuur 2: sportdeelname naar leeftijd

Bron: SCP (AVO 2007), Mulier bewerking

Keuze doelgroepen

Na de presentatie met de zojuist beschreven cijfers geven de deelnemers aan de bijeenkomst hun visie. Om de doelstelling te laten slagen zullen vooral de makkelijkere ('laaghangend fruit') groepen, alsook de grotere groepen moeten worden benaderd, anders is de 75-procentsdoelstelling simpelweg niet haalbaar. Volgens de experts kan het sportbevorderingsbeleid zich het beste op de volgende bevolkingsgroepen richten (zie bijlage 3 voor de doelgroepen zoals gekozen door iedere expert):

1. 45-plussers. De mening van de experts wat betreft deze doelgroep is eensluidend: grote groep, duidelijke maar niet onoverbrugbare achterstand in sportdeelname. Dekt tegelijk voor een groot deel een beleid gericht op bijv. alleenstaanden of mensen met een beperking⁴.
2. Ouders (25-34 jaar) met jonge kinderen. Cijfers laten, in vergelijking met leeftijdgenoten, een duidelijke terugval in de sportdeelname zien. Beleid gericht op deze doelgroep heeft bovendien als voordeel dat mogelijk een multipliereffect ontstaat. Vaders en moeders die blijven sporten of weer gaan sporten, vormen een rolmodel voor hun kinderen. En mogelijk maakt een sportief gezin ook de grootouders sportenthousiaster.

⁴ 62% van de alleenstaanden en 70% van de mensen met een beperking is 45+. De groep 45-79 jaar zelf maakt 41% van de bevolking uit.

3. Jongeren, 14-22 jaar. Deze groep verdient aandacht, omdat tijdens deze jaren de sportdeelname opvallend terugvalt. De groep maakt veel transitie door en het plezier in sporten neemt rond deze leeftijd af.

Groep 1 (45+'ers) is in latere instantie, in overleg met de opdrachtgever, uiteengelegd in twee doelgroepen, te weten de 45-54 jarigen (masters, herintreders) en de 60+'ers (senioren, afhakers).

Meer informatie over de vier onderscheiden doelgroepen is opgenomen in bijlage 4.

Voor al deze groepen geldt dat de sportdeelname onder lagere inkomens lager ligt dan onder hogere inkomens. Om die reden verdient de groep lagere inkomens steeds de aandacht.

3. Instrumenten

Een groot deel van expertmeeting II heeft betrekking gehad op de vraag welke instrumenten kunnen worden ingezet om de mensen in de eerder onderscheiden doelgroepen aan het sporten te krijgen.

Peet Mercus van NOC*NSF legt allereerst uit welk denkwerk in haar organisatie heeft plaatsgevonden over de realisatie van de doelstelling. Via discussies is NOC*NSF gekomen tot drie basismotieven om te sporten. Het gaat om de motieven 'prestatie', 'wellness' en 'experience'. Deze motieven staan los van de behoefte aan sociale contact. Deze contacten spelen immers ook bij andere vrijetijdsactiviteiten een rol. Verder is het belangrijk om het bestaande sportaanbod te verbeteren c.q. met nieuw aanbod te komen. Te denken valt dan aan flexibel lidmaatschap, aangepaste spelregels, kortere competities, meer cross-overs met bijvoorbeeld het recreatieve en wellness aanbod. Veel van de vernieuwingen zullen buiten een vereniging om plaatsvinden, bij scholen, bij bedrijven en in de toeristenbranche. Dit vraagt om nieuwe organisatievormen en samenwerkingsverbanden. Tot slot verdient de methode van werving aandacht. Belangrijk is om mensen individueel te benaderen en niet als groep (vgl. de toespraak van Middelkoop bij expertmeeting I). Toekomstscenario's voor de sport kunnen zijn: multiple leisure (vakantiesport), sportertainment (verweven met internet en concepten zoals Dancing with the Stars), toepassing van technologie, het versmelten van werk, privé en sport, het spannender maken van sport (hip, trendy) en het aanbieden van slowsport.

Vervolgens geven de verschillende experts antwoord op de vraag welke middelen het beste kunnen worden ingezet om de 75-procentsdoelstelling te bereiken.

De belangrijkste les uit deze discussie is **dat niet de vraagzijde stimulering behoeft doch de aanbodzijde**. De analyses wijzen uit dat er een groot potentieel is van mensen die best willen sporten (zie het verslag van de expertmeeting van 15 oktober, bijlage 5), maar dat deze groep onvoldoende wordt gestimuleerd om hun interesse c.q. affiniteit met sport om te zetten in concreet gedrag. Hugo van der Poel betoogt dat verenigingen en beheerders van gemeentelijke sportaccommodaties onvoldoende belang hebben bij en kennis over het winnen van nieuwe leden. De beheerders van commerciële accommodaties hebben dat wel. Hij pleit daarom voor nieuwe beheersystemen voor deze accommodaties. De benutting van vele gemeentelijke accommodaties is niet maximaal. Zo zouden bepaalde groepen in de rustige uren (door de week, overdag) kunnen sporten omdat zij dan tijd hebben (ouderen, moeders). Commerciële uitbaters van accommodatie steken veel meer energie in het rendabel maken van de 'stille uren'. Zij zijn degenen die actief de wijk intrekken om de sporters naar hun toe te halen met nieuwe ideeën en concepten. De gemeenten reageren vaak alleen op verzoeken van verenigingen als het gaat om de uitbreiding van sportaccommodaties. Vernieuwingen van het sportaanbod zijn vooral afkomstig van de commerciële partijen.

Een beleid gericht op het verhogen van de sportdeelname impliceert dus allereerst dat het (niet-commerciële) aanbod meer prikkels krijgt om meer sporters aan te trekken. Bonden en gemeenten zijn hierin belangrijke partners of intermediairs. Het is om die reden van belang dat zij de doelstellingen van NOC*NSF onderschrijven. Verder behoeft professionalisering van het verenigingsaanbod zorg, teneinde het innovatieve vermogen van verenigingen te stimuleren.

Het beleid dient zich dus vooral te richten op de **aanbieders van sport** (verenigingen, accommodaties), de bijbehorende logische **partners** (bonden, gemeenten), en eventueel de **beslissers/beïnvloeders** (zoals huisartsen, onderwijzers), en in mindere mate direct op de **sporters zelf**.

Aanvullende punten die worden genoemd, zijn:

- De benadering moet individueel zijn, aansluiten op de wensen van de betreffende individuen. Maatwerk is vereist. Er dient aansluiting te zijn op de wensen en voorkeuren van de betreffende doelgroepen. Binnen de onderscheiden doelgroepen dienen subdoelgroepen te worden onderscheiden (zie Lady Fit).
- Het sociale en het groepsproces verdient aandacht. Mensen laten zich het gemakkelijkst overhalen om te sporten als belangrijke anderen dat ook doen, c.q. hen meenemen. Niet individuen maar gemeenschappen moeten in beweging komen. Gezinsleden, vrienden, verenigingen zijn in die zin van betekenis. Locaties waar mensen elkaar toch al ontmoeten (denksportcentra, buurthuizen, scholen, werkplekken) kunnen als vindplaatsen dienen cq als laagdrempelige netwerkjes fungeren.
- Bij het benaderen van de groepen is het belangrijk om zich niet nadrukkelijk tot een groep te richten. Dit werkt stigmatiserend.
- Zorg voor voldoende en kwalitatief hoogstaand aanbod blijft noodzakelijk.
- Over een (landelijke) mediacampagne zijn weinig experts enthousiast.
- Ook is er geen overtuiging dat financiële prikkels om individuen aan te zetten tot sport zullen aanslaan. Hooguit voor de laagste inkomens kan dit enig soelaas bieden.

4. Strategie

De crux uit de expertmeetings is dat niet de vraagzijde stimulering behoeft doch de aanbodzijde.

Leidend was het idee dat een groot deel van het aanbod:

- Niet wil (geen prioriteit, wordt er niet op afgerekend);
- Niet kan, vanwege gebrek aan kennis of vanwege gebrek aan capaciteit.

Indirect beleid

Een (landelijke) strategie gericht op verhoging van de sportdeelname (vanuit NOC*NSF) moet erop gericht zijn om deze zaken weg te nemen. Onderdeel van de strategie zou niet zozeer moeten zijn om zelf met vernieuwende concepten te komen, maar om huidige en nieuwe aanbieders (verenigingen, gemeentelijke accommodaties, sportondernemers) te stimuleren om nieuw/beter aanbod te ontwikkelen en dat aanbod beter te vermarkten. Het beleid moet er dus op gericht zijn om het aanbod te prikkelen, niet om als NOC*NSF met nieuw aanbod te komen. In die zin is dus sprake van indirect beleid (erop gericht anderen te stimuleren) en niet van direct beleid (gericht op de consument).

Commitment

Sportaanbod wordt geschapen door gemeenten, scholen, welzijnsorganisaties, verenigingen, aanbieders van accommodaties en andere commerciële partijen. Voor een groot deel van hen geldt dat zij niet per definitie overtuigd zijn van de noodzaak om meer mensen te laten sporten (of althans aan die doelstelling een lage prioriteit aan toegekennen). Dat geldt ook voor intermediairs die mensen richting de sport kunnen doorverwijzen, zoals artsen, ziektekostenverzekeraars en werkgevers. Het is voor het realiseren van de doelstelling van essentieel belang dat deze zoveel mogelijk gedragen wordt door genoemde partijen. Gemeenten, bonden en scholen alloceren middelen aan de sport en zijn in de positie om sportaanbieders (verenigingen met name) te stimuleren. Hetzelfde geldt uiteraard voor de rijksoverheid en in mindere mate werkgevers⁵.

---

⁵ Van werkgevers mag vooral verwacht worden dat zij geïnteresseerd zijn om in het kader van de preventieve gezondheidszorg en in het kader van sociale overwegingen (‘teambuilding’, ‘bedrijfscultuur’, netwerken) interesse hebben om mee te werken aan programma’s om werknemers (samen, onderling of met/tegen andere organisaties) te laten sporten. Die interesse kan zich op verschillende wijzen uiten. De tijd dat arbeidsorganisaties zelf grote sportverenigingen onder zich herbergden, zoals in de hoogtijdagen van PSV in Eindhoven, lijkt voorbij. Een dermate grote bemoeienis van werkgevers met de vrijetijdsbesteding van werknemers sluit niet meer aan bij de tegenwoordige, geflexibiliseerde arbeidsverhoudingen. Het bouwen van sportvoorzieningen op en in bedrijfsterreinen past ook niet in dat kader, met uitzondering wellicht van fitnessruimtes in kantoorgebouwen. Beter aansluitend op de tegenwoordige verhoudingen in de sport en in de arbeid is dat werkgevers bedrijfssport, door derden aangeboden en eventueel georganiseerd, faciliteren (bedrijfstijd), stimuleren (brochures, websites etcetera) en subsidiëren.

Thema's

Voor het ontwikkelen van de strategie is door de opdrachtgever het volgende vierluik ontwikkeld:

- Bewustzijn (uitdragen voordelen sport)
- Professionaliseren (versterken branche)
- Sportaanbod (meer aantrekkelijk aanbod)
- Randvoorwaarden (wegnemen beperkingen)

Vanuit de kennis opgedaan in de expertmeetings zijn de thema's professionalisering en sportaanbod de leidende thema's. Het beleid moet erop gericht zijn om de branche dermate te versterken en te stimuleren dat deze met vernieuwend aanbod komt. Bewustzijn en randvoorwaarden en bewustzijn zijn volgend.

Bewustzijn

De boodschap uit de expertmeetings was om niet teveel effect te verwachten van een landelijke media campagne om mensen aan het sporten te krijgen. De bewustzijn acties moeten vooral bijdragen aan het creëren van commitment, draagvlak, en moeten gericht zijn partijen die een sleutelrol spelen in het beïnvloeden van het aanbod (met name: gemeenten, bonden, scholen en in mindere mate artsen, ziektekostenverzekeraars en werkgevers). Hierbij kan gedacht worden aan roadshows, promotie en disseminatie van onderzoek naar de voordelen van sport.

Randvoorwaarden

Ten aanzien van de randvoorwaarden was gesteld dat een positief effect op de sportdeelname hooguit bij de lagere inkomens mocht worden verwacht. Reducties op ziektekostenverzekeringen als generiek middel zijn daarom vermoedelijk weinig effectief (tenzij daar een inkomenstoets inbegrepen zit). Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld het verlagen van BTW tarieven voor sportaanbieders of het subsidiëren van accommodaties. Gemeenten kunnen wel worden gestimuleerd om kennis te nemen van de bestaande 'best practices' rond het goedkoper maken van sport voor lagere inkomens en die ook te implementeren. Het Jeugdsportfonds kan worden uitgebouwd tot een sportfonds dat ook voor volwassenen ter beschikking staat.

Professionalisering: willen en kunnen

In het kader van de professionalisering dient een onderscheid gemaakt te worden tussen willen (ambitie hebben om te groeien) en kunnen (beschikken over de benodigde kennis en capaciteit).

Willen. Om verenigingen en (gemeentelijke) accommodatiebeheerders te stimuleren om sporters te werven is het noodzakelijk dat deze hiertoe meer geprikkeld worden. Gemeenten en bonden moeten worden overgehaald om in hun financieringsstructuur prikkels in te bouwen voor het non profit aanbod om zich ondernemender op te stellen. Privatisering van gemeentelijke sportaccommodaties of het afrekenen op resultaatafspraken behoren tot de mogelijkheden om dit te realiseren. Bonden en gemeenten kunnen subsidies en opdrachten afhankelijk maken van ledentallen of van inspanningen om ledentallen te vergroten. Ondernemingszin in de branche kan verder worden gestimuleerd door premies en startsubsidies, innovatie prijzen, roadshows bij kvk's en het instellen van regionale centra voor sportondernemerschap bijvoorbeeld gekoppeld aan provinciale sportservice centra.

Kunnen. Sportaanbieders moeten ook de kennis hebben om nieuwe leden te werven en te behouden. Het instellen van kennis- en adviescentra, stimuleringsfondsen, innovatie prijzen, marketing helpdesks en marketingopleidingen kan hieraan bijdragen. Ook het beschikbaar stellen van marketingcapaciteit (bijvoorbeeld: 0,1 fte voor 5.000 verenigingen en 1.000 accommodaties) behoort tot de mogelijkheden, bijvoorbeeld door een deel van de combinatiefuncties hieraan te wijden.

Sportaanbod

In de voorgestelde strategie is het ontwikkelen van nieuw sportaanbod door NOC*NSF geen centraal thema. Wel is het zaak om als koepelorganisatie een bijdrage te leveren aan het verzamelen en verspreiden van best practices en van het stimuleren van het nadenken hierover. Daarbij zijn in ieder geval de volgende punten van belang:

Maatwerk. Laat het sportaanbod en de benadering van sporters zo nauw mogelijk aansluiten bij persoonlijke behoeften van sporters (zie bijlage 4). Een minder strikte en formele sportbeleving (niet alleen winnen), en een groter accent op de gezondheid en het sociale maken daar deel van uit.

Netwerkbenadering. Ontwikkel beleid dat mensen binnen groepjes aanspoort om te gaan sporten en te blijven sporten. Hiertoe kan worden aangesloten bij bestaande 'settings' waar de leden van de onderscheiden doelgroepen elkaar toch al met regelmaat tegenkomen, bijvoorbeeld:

- 45-54 jarigen ('masters'): vooral rond arbeidsorganisaties.
- 60+'ers ('senioren'): via buurt en wijkorganisaties, vrijwilligerscentrales, kerk en/of moskee (in aanvulling op het buurtwerk).
- 'Jonge ouders' (ouders 25-34 jaar met jonge kinderen): via school⁶, sportverenigingen van de kinderen en naschoolse opvangorganisaties.

---

⁶ De school zelf kan en hoeft geen sport aan de ouders aan te bieden. Een coördinator bewegingsonderwijs kan wel een aanbod (helpen) initiëren, (laten) organiseren en verspreiden onder ouders om na schooltijd, op de sportaccommodaties van de school met andere ouders van de school, aan sport te doen. Informeel en laagdrempelig, kapitaliserend op overeenkomsten in leeftijd en levensfase en de daarbij behorende problemen (tijdgebrek, achteruitgang in fysieke conditie) zijn daarbij kernbepalend.

- ‘Scholieren’ (14-22 jarige jongeren): rond / met uitgaansgelegenheden, uitzendbureaus, op MSN en andere virtuele gemeenschappen (in aanvulling op wat het buurt- en jeugdwerk organiseert).

5. Conclusie

Doelgroepen

Samenvattend kan worden gesteld dat een *macroaanpak* minder kansrijk lijkt dan een *microaanpak*. De wens om de sportdeelname te verhogen van 60% naar 75% kan niet worden gerealiseerd middels beleid gericht op heel specifieke doelgroepen (allochtone vrouwen, vmbo-scholieren, mensen met een beperking, alleenstaande ouders). Daarvoor zijn deze groepen te klein⁷. Het beleid moet gericht worden op grotere, meer mainstream doelgroepen. Kansrijk worden daarbij de volgende doelgroepen geacht:

1. 45-54 jarigen ('masters')
2. 60+'ers ('senioren').
3. 'Jonge ouders' (ouders 25-34 jaar met jonge kinderen).
4. 'Scholieren' (14-22 jarige jongeren).

Instrumenten

De belangrijkste les uit deze discussie is **dat niet de vraagzijde stimulering behoeft doch de aanbodzijde**. De analyses wijzen uit dat er een groot potentieel is van mensen die best willen sporten (zie het verslag van de expertmeeting van 15 oktober, bijlage 5), maar dat deze groep onvoldoende wordt gestimuleerd om hun interesse c.q. affiniteit met sport om te zetten in concreet gedrag. Een beleid gericht op het verhogen van de sportdeelname impliceert dus allereerst dat het (niet-commerciële) aanbod meer prikkels krijgt om meer sporters aan te trekken. Over een (landelijke) mediacampagne zijn weinig experts enthousiast. Ook is er geen overtuiging dat financiële prikkels om individuen aan te zetten tot sport zullen aanslaan. Hooguit voor de laagste inkomens kan dit enig soelaas bieden.

Strategie

Vanuit de kennis opgedaan in de expertmeetings zijn de thema's professionalisering en sportaanbod de leidende thema's in de strategie. Het beleid moet erop gericht zijn om de branche dermate te versterken en te stimuleren dat deze met vernieuwend aanbod komt. Bewustzijn en randvoorwaarden zijn volgend.

---

⁷ Landelijk gezien. Lokaal kunnen deze groepen van meer betekenis zijn, zoals bijvoorbeeld geldt voor de positie van allochtonen in de grote steden.

Bijlage 1. Toelichting en complete cijfers tabel 1

Leeswijzer

Kolom 1 en 2 in tabel 1 geven achtereenvolgens, op basis van CBS cijfers, weer wat het aandeel van de verschillende bevolkingsgroepen is binnen de Nederlandse bevolking en wat dit aandeel naar verwachting zal zijn in 2016 indien hiervoor een CBS-raming beschikbaar is). In 2016 is de Nederlandse bevolking gemiddeld wat ouder dan in 2007 (vergrijzing).

Kolom 3 toont het percentage sporters (zoals gemeten volgens het AVO 2003). Onder ‘Scenario’ valt af te lezen wat de mogelijkheden zijn om de 75-procentsdoelstelling te behalen. In kolom 4 ‘Sporters (%)’ is per bevolkingsgroep ingevuld welk percentage sporters in 2016 ‘realistisch’ gezien zou kunnen worden bereikt. Deze percentages zijn volgens de experts ambitieus, maar nog wel haalbaar. Vervolgens is doorgerekend wat de verhoging van de sportdeelname per bevolkingsgroep voor gevolgen heeft voor de sportdeelname van Nederland als geheel. Deze uitkomst is niet weergegeven. Voor het afleesgemak is in plaats daarvan in kolom 5 ‘Groeï sporters’ weergegeven wat de toename is in procentpunten vergeleken met de sportdeelname van 65 procent (2007). Verder is in de tabel voor elk achtergrondkenmerk vetgedrukt weergegeven wat het gezamenlijke effect is van veranderingen binnen de verschillende deelgroepen per achtergrondkenmerk.

Kolom 6 beschrijft per bevolkingsgroep de omvang in 2007 (* 1.000). Kolom 7 beschrijft het (absolute) aantal sporters.

Tabel 1: bevolkingssamenstelling en sportdeelname, 2007 en prognoses 2016 (6-79 jaar)

Kolomnummer	Scenario						
	Bevolking 2007 (%)	Bevolking 2016 (%)	Sporters 2007 (%)	Sporters 2016 (%)	Groei sporters (%punten)	Omvang bevolking in 2007 (*1000)	Aantal sporters in 2007 (*1000)
	1	2	3	4	5	6	7
NEDERLAND	100	100	65	75	10		
Leeftijd					10		
6-11	8	7	85	90	0	1.205	1.027
12-17	8	8	83	90	1	1.216	1.012
18-24	9	8	75	75	0	1.366	1.028
25-34	16	13	67	75	1	2.376	1.601
35-44	17	14	60	75	3	2.611	1.577
45-64	28	24	60	70	3	4.134	2.479
65-79	14	26	44	60	2	2.072	921
Sekse							
Man	50		65			7.423	4.857
Vrouw	50		64			7.555	4.872
Opleiding (6-17 jaar)					1,1		
Basisschoolleerlingen: 6-11 jaar	8	5	85	90	0,4	1.182	1.008
Middelbare scholieren, totaal: 12-17 jaar	8	5	83	90	0,5	1.201	1.000
Middelbare school brugperiode: 12-17 jaar	3	2	87	90	0,1	388	340
VMBO: 12-17 jaar	1	1	74	85	0,2	223	166
HAVO/VWO 12-17 jaar	2	1	92	95	0,1	298	273
MBO: 12-17 jaar	1	1	100	90	-0,1	134	134
Etniciteit							
Autochtoon	89	88	67	80	11	13.379	9.015
Allochtoon (niet westers)	11	12	54	70	2	1.577	855
Inkomen (huishouden)							
Laagste	25		56	70	4	3.810	2.131
Onder midden	25		60	75	4	3.692	2.220
Boven midden	25		70	85	4	3.698	2.585
Hoogste	25		73	85	3	3.778	2.766
Beperkingen							
geen beperkingen	78		70	80	8	11.629	8.098
licht beperkt	15		54	75	3	2.203	1.184
matig beperkt	6		44	70	2	882	392
ernstig beperkt	2		30	50	0	265	78
Bezigheid (18+ jaar)							
Uitkering/pensioen	20		47	74	5	2.931	1.387
Huishouding	9		50	75	2	1.290	641
School/studie	2		77	88	0	273	209
Werk	54		66	83	9	8.101	5.356
Huishouden (18+ jaar)							
Alleenstaande	17		56	78	4	2.476	1.384
Stel zonder kinderen	34		62	81	7	5.142	3.163
Stel met kind: 0-11 jaar	19		60	80	4	2.886	1.735
Stel met kind: 12-18 jaar	4		63	82	1	671	424
Alleenstaande met kind: 0-11 jaar	1		46	73	0	224	104
Alleenstaande met kind: 12-18 jaar	0		52	76	0	64	33

Kanttekeningen specifieke groepen

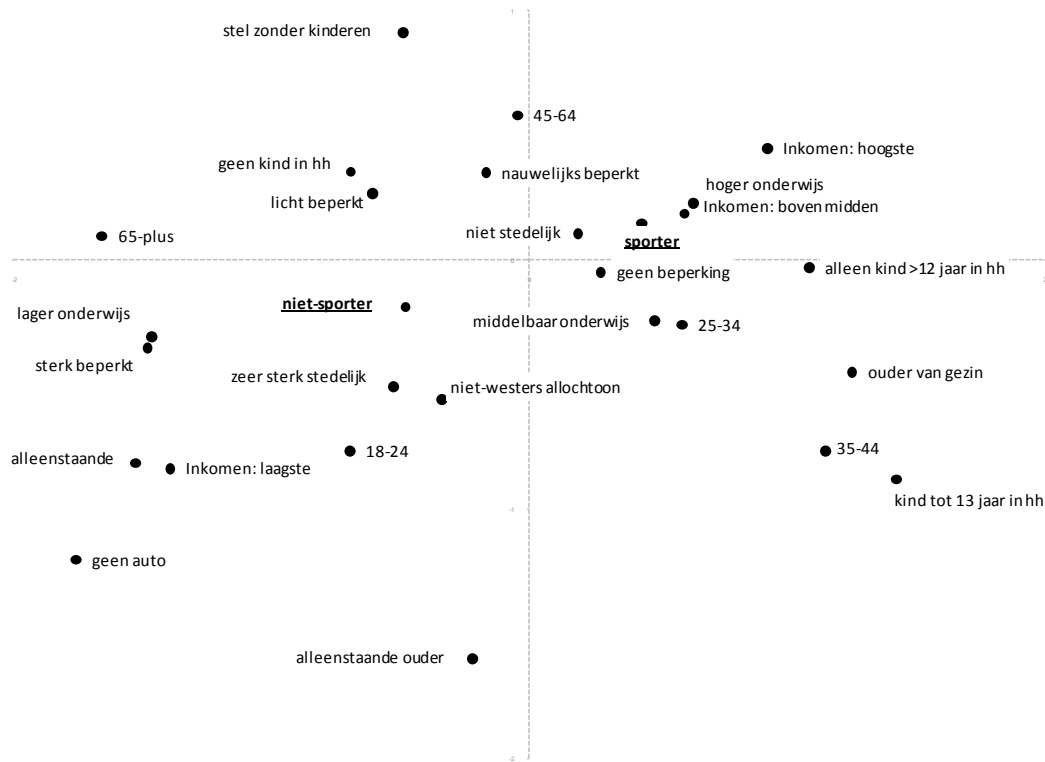
Ten aanzien van de sportdeelname van de diverse onderscheiden groeperingen zijn de volgende opmerkingen verder relevant:

- **Sekse.** Voor de meeste dimensies geldt dat de gevonden patronen zich bij zowel mannen en vrouwen voordoen in ongeveer gelijke mate. Een apart beleid gericht op vrouwen is om die reden niet zinvol. Alleen bij de factor etniciteit geldt dat het effect daarvan op vrouwen beduidend groter is dan op mannen.
- **Inkomen.** De gevonden verschillen in sportdeelname naar inkomen doen zich in alle leeftijdsgroepen voor, en zijn niet te herleiden tot verschillen tussen bijvoorbeeld jongeren en ouderen. Dit wettigt de veronderstelling dat prijsbeleid voor lagere inkomensgroepen wel degelijk zinvol kan zijn (zie ook het verslag van expertmeeting 1).
- **Alleenstaanden.** De lagere sportdeelname onder alleenstaanden doet zich alleen voor bij oudere groepen alleenstaanden.

Overlap tussen dimensies

De getoonde achtergrondkenmerken overlappen elkaar. Leeftijd heeft bijvoorbeeld invloed op beperkingen (hoe ouder hoe meer), huishoudsamenstelling en bezigheid. Ook gekruist naar inkomen blijkt dat jongeren uit gezinnen met lage inkomens (weinig sport) nog altijd veel meer sporten dan 65-plussers met een hoog inkomen (veel sport). Figuur 3 geeft inzicht in de samenhang van de kenmerken voor de mensen van 18 jaar of ouder (niet thuis wonend). De eigenschappen die het dichtst bij 'sporter' liggen geven het sterkste verband aan. Dit betekent dus dat een hoog gezinsinkomen, een hoge opleiding en de afwezigheid van beperkingen (handicaps) het belangrijkste zijn. Niet sporters zijn laag opgeleid, ouder, wonen in zeer sterk stedelijke omgevingen en zijn lichamelijk sterk beperkt.

Figuur 3

Bron: SCP (AVO 2003), bewerking Mulier Instituut

Bijlage 2. Toelichting bij figuur 2

Leeswijzer

De dunne lijnen geven de werkelijke percentages sporters naar leeftijd weer. Door het beperkte aantal waarnemingen per leeftijdsjaar vertoont de figuur een sterk op en neer gaand patroon (ondanks de omvang van de steekproef van AVO van circa 13.000 respondenten). Om het patroon tot ‘rust’ te laten komen, is in de grafiek ook het voortschrijdend gemiddelde weergegeven (berekend over tijdvakken van telkens 3 jaren). Naast het totaal zijn ook de resultaten van de hoogste en laagste inkomensgroep bestudeerd (niet in figuur). Vanaf 14 jaar is een duidelijke afname waarneembaar, deze stopt ongeveer rond het 36-ste levensjaar. Daarna blijft de sportdeelname min of meer stabiel tot het 65-ste levensjaar waarna de ‘definitieve’ daling begint. In de volgende tabel zijn de exacte cijfers behorende bij figuur 2 opgenomen.

Figuur 1. Sportdeelname naar leeftijd

Leeftijd	voortschrijdend	
	sporters %	gemiddelde over 3 jaar, 2007
6	76	82
7	89	83
8	88	84
9	86	88
10	86	87
11	86	86
12	94	89
13	84	88
14	81	86
15	81	82
16	80	81
17	80	81
18	81	80
19	70	77
20	74	75
21	77	74
22	76	76
23	75	76
24	76	76
25	66	72
26	70	71
27	74	70
28	60	68
29	59	65
30	72	64
31	65	65
32	72	70
33	71	69
34	66	70
35	67	68
36	70	68
37	50	62
38	57	59
39	62	56
40	60	60
41	57	60
42	55	58
43	63	58
44	61	60
45	59	61
46	65	62
47	63	63
48	59	63
49	58	60
50	63	60
51	67	63
52	50	60
53	58	58
54	63	57
55	53	58
56	55	57
57	61	56
58	58	58
59	57	59
60	65	60
61	64	62
62	62	64
63	63	63
64	55	60
65	52	57
66	66	58
67	60	60
68	46	57
69	54	54
70	43	48
71	45	47
72	29	39
73	45	40
74	37	37
75	32	38
76	28	32
77	34	31
78	32	31
79	18	28

Bron: SCP (AVO 2007), MI bewerking

Bijlage 3. Keuze doelgroepen, expertmeeting II

- Koen Breedveld. 45 tot 64 jarigen (vanwege de omvang van de groep), de laagste inkomens, stellen met jonge kinderen (25-34 jaar), geen speciale aandacht voor de jeugd (is er al voldoende);
- Maarten van Bottenburg. 50-plussers waarmee indirect de 65-plussers ook meekomen, niet speciaal richten op de jeugd, wel weer de lagere inkomens hoewel dat veel geld zal kosten wil dat daadwerkelijke effect hebben, alleenstaanden (sterk verschil naar jong en oud);
- Hugo van der Poel. 50-plussers, VMBO-leerlingen aangezien zij de toekomstige generatie armere mensen vormen (mede vanwege maatschappelijke doelstellingen);
- Peet Mercus. 18 tot 24-jarigen omdat bij deze groep al een sterke afname in sportdeelname zichtbaar is (later verfijnd, zie figuur 2 en bijlage 2), 45-plussers, mensen met een uitkering of pensioen.
- Antoine de Brouwer. De alleenstaande 65-plussers, voor de lagere inkomens vormt geld een drempel voor deelname. Sport kan een middel zijn om het sociale isolement van deze groep te verkleinen. Ook mensen met belemmeringen stimuleren. De jeugd als een afgeleide groep benaderen;
- Ruud van der Meulen. De jeugd krijgt al veel aandacht. In principe willen mensen wel sporten (88% heeft een positieve houding tegenover sport). Belangrijk is het om het sporten echt laagdrempelig te maken. Mensen die gestopt zijn laten herintreden (marketing);
- Remko van den Dool. Iedereen die 18 jaar of ouder is (rond de 15 jaar begint al een afname van de sportdeelname). Belangrijk is vooral om de focus op competitie die sterk voor de jeugd geldt te veranderen in fun. Daarvoor zijn laagdrempelige groepen/clubjes nodig, minder regels, meer vrijblijvendheid.
- Marian ter Haar. Haar verwachting van de stimulering van bepaalde leeftijdsgroepen is niet groot. Als een groep gekozen moet worden zal dat de 45 tot 65 jarigen zijn. Meer verwachting heeft zij van het beïnvloeden van jonge gezinnen, vanwege het sportgedrag van de ouders en vanwege opvoedende aspecten voor de kinderen.

Bijlage 4. Schets van de onderscheiden doelgroepen

Om een beeld te krijgen van de verschillen tussen de 4 onderscheiden doelgroepen zijn een aantal gegevens op een rij gezet. Daarbij zijn onderscheiden:

- Jongeren van 14 tot en met 22 jaar ('scholieren');
- Volwassenen van 25 tot en met 34 met kinderen van 6 jaar of jonger ('ouders jonge kinderen');
- Volwassenen van 45 tot en met 54 jaar ('herintreders' of 'masters');
- Volwassenen van 60 jaar of ouder ('senioren').

Achtereenvolgens wordt ingegaan op: achtergrondkenmerken van de groepen; de tijdbesteding; sportdeelname; lidmaatschap verenigingen; voorkeuren voor takken van sport; motieven om te sporten; tevredenheid met sportaanbod; oordeel over vereniging. Als een groep opvallend laag of hoog scoort op een dimensie is dit in de tabellen benadrukt door het betreffende cijfer 'vet' af te drukken.

Achtergrondkenmerken groepen

Tabel 1: Achtergrondkenmerken groepen, AVO 2007 (procent van de bevolking)

	14 tot 22 jaar	25-34 met kinderen <7 jaar	45-54	60-79	Totaal Nederland
Vrouwen	49	64	52	52	50
Laag gezinsinkomen	19	24	18	35	25
Hoge voltooide opleiding	3	32	29	19	26
Alleenstaande	6	14	14	30	15
Beperkingen	13	12	27	48	22

Het aandeel vrouwen in de groep volwassenen met kleine kinderen is hoger aangezien deze groep voor een deel bestaat uit alleenstaande ouders. Ook de groep senioren bestaat voor een relatief groot deel uit vrouwen. Door de wat langere levensverwachting is het logisch dat zij in deze groep oververtegenwoordigd zijn. De senioren hebben vaker een lager gezinsinkomen (35%). Ook jonge mensen met kleine kinderen hebben te maken met een wat lager inkomen, hoewel zij het beter hebben dan de (24%). De jongeren wonen nog vaak thuis, de inkomens zijn van hun ouders. Zij hebben vaak hun opleiding nog niet afgerond zodat het percentage met een hogere opleiding laag is (3%). De senioren hebben daarna het minst vaak een hoge opleiding. Zij zijn relatief vaak alleenstaand (30%). Ouders met kinderen zijn per definitie niet alleenstaand. Doordat de jongeren vaak nog bij hun ouders wonen, is het aandeel alleenstaanden in deze groep laag.

De tabel toont tot slot dat een kwart van de mensen in de middelbare leeftijd heeft te kampen met (voornamelijk lichamelijke) beperkingen, sporten is voor hen daarmee minder vanzelfsprekend. Dit geldt zelfs voor bijna de helft van de senioren.

Tijdsbesteding

Tabel 2 Tijdsbesteding (in uren per week, TBO 2005)

	14 tot 22 jaar	25-34 jaar met kinderen < 7 jaar	45-54 jaar	60 en ouder	Totaal Neder- land (12+)
Arbeid	14,0	26,0	28,0	2,6	19,7
Onderwijs	24,5	1,0	1,4	0,5	5,7
Huishouden en gezin	6,1	32,3	19,0	23,3	18,9
Slapen, eten en verzorging	80,2	75,8	77,1	83,7	78,9
Vrije tijd	43,2	33,0	42,4	57,9	44,7
Vrijwilligerswerk en participatie	1,4	1,5	2,1	3,5	2,1
Sociale contacten, visites	7,0	7,2	7,1	8,6	7,5
Uitgaan	8,5	5,5	5,3	5,5	6,3
Sportbeoefening	2,9	1,4	1,3	1,1	1,6
PC en internet	8,1	3,0	2,8	2,2	3,8
Televisie kijken	8,8	7,6	10,5	15,7	10,8
Lezen (krant, tijdschrift, boek)	1,4	2,0	4,1	7,3	3,8
Hobby's en overige vrije tijd	5,2	4,7	9,1	13,9	8,7

Er doen zich tussen de groepen duidelijke verschillen in de tijdsbesteding voor. De groep 25-34 jarigen is het drukst bezet, met werk én met huishouden. De groep 60+ers beschikt over de meeste vrije tijd. Zij doen ook van alle groepen het meest aan vrijwilligerswerk, lezen het meest en kijken het meest televisie. De groep 14-22 jongeren blinkt vooral uit in uitgaan, sport en pc-internet gebruik. Voor dat laatste trekken ze gemiddeld 8 uur per week uit, bijna evenveel als dat ze televisie kijken en meer dan het dubbele van de bevolking.

Sportdeelname

Tabel 3: Sportdeelname, AVO 2007

	14 tot 22 jaar	25-34 met kinderen <7 jaar	45-54	60-79	Totaal Nederland
Sport min. 12x per jaar (% v.d. bevolking)	78	55	61	51	65
Aantal keer sport per jaar > 120 (% van sporters)	32	8	17	14	18
Aantal sporten (gemiddelde van de sporters)	2,5	1,8	1,8	1,4	2,0
Doet deze sport 24 tot 52 weken (% van beoefende sport)	31	34	49	65	42

Als percentage van de bevolking neemt de sportdeelname sterk af naarmate de leeftijd vordert. Ouderen focussen meer op één sport, tweederde doet dit ruwweg om de veertien dagen of vaker. Jongeren doen het meest aan sport (78%), bijna een derde van deze sporters sport 120 keer per jaar of vaker. Zij doen ook duidelijk aan meerdere sporten, maar zij beoefenen deze minder intensief dan de senioren en geven daarbij meer dan de ouderen blijk van 'zapgedrag' in de sport.

Lidmaatschap sportvereniging en deelname aan competitie en training

Tabel 4: Lidmaatschap sportvereniging en deelname competitie en/of training, AVO 2007 (Procent van de bevolking)

	14 tot 22 jaar	25-34 met kinderen <7 jaar	45-54	60-79	Totaal Nederland
Lid sportvereniging	56	35	31	20	39
- Lid één vereniging	37	26	21	13	25
- Lid van twee of meer verenigingen	19	9	10	6	13
Deelname competitie en/of training	52	21	21	12	30
- Competitie/training voor één sport	35	17	15	9	20
- Competitie/training voor twee of meer sporten	17	4	6	3	10

Van de jongeren is ruim de helft lid van een sportvereniging. Van de ouders is dat ruim een derde, van de mensen van middelbare leeftijd is bijna een derde lid en van de senioren één op de vijf. Aangezien jongeren aan veel meer sporten deelnemen is uiteraard de kans dat zij van een van de sporten verenigingslid zijn groter. Bekeken per beoefende sport vallen deze verschillen weg. Voor elke onderscheiden sport geldt, voor alle leeftijdsgroepen, dat gemiddeld drietiende lid is van een vereniging.

De helft van de jongeren neemt deel aan een training en/of competitie. Met het klimmen der jaren neemt dit percentage snel af: van de ouders doet een vijfde hier aan, van de mensen van middelbare leeftijd ook een vijfde en van de senioren 12 procent. Door weer per sport naar deze cijfers te kijken valt op dat voor jongeren competitie per sport relatief belangrijk is (29%), voor de overige leeftijdsgroepen doet een zesde aan training/competitie (cijfers niet in de tabel).

Takken van sport

Tabel 5: Keuze type sport, AVO 2007 (Procent van de sporters)

	14 tot 22 jaar	25-34 met kinderen <7 jaar	45-54	60-79	Totaal Nederland
Teamsport	57	23	15	6	28
Beweging (individueel)	84	87	90	91	88
Behendig (vooral techniek)	5	7	7	8	7
Behendig intensiteit (techniek gecombineerd met serieuze insp:	14	6	3	2	9
Racketsporten	38	17	22	13	24
Overig	10	8	9	10	9

Met name de teamsporten laten een verval naar leeftijd zien, bij jongeren zijn deze populair, bij de senioren zo goed als niet. Sporten die gebaseerd zijn op individuele beweging (zwemmen, wandelen, fietsen, trimmen, aerobics, schaatsen etc.) blijven voor elke leeftijdsgroep heel populair. Ook behendigheidsporten (schieten, golf etc.) laten vrijwel geen verschil zien naar leeftijd. Voor behendigheidsporten waar wel intensieve inspanning voor nodig is (skiën) bestaat een voorkeur bij jongeren. Ook de racketsporten scoren met name bij jongeren goed, maar hoewel de percentages afnemen met de toename van de leeftijd doet nog altijd ruim een op de vijf sportende masters en een op de tien sportende senioren aan een racketsport (veelal: tennis).

De volgende tabel laat heel concreet zien welke vijf sporten populair zijn per leeftijdsgroep als percentage van de bevolking. Achter de naam van de sport is het percentage beoefenaren binnen de leeftijdsgroep weergegeven.

Tabel 6: Keuze specifieke sport, AVO 2007 (Procent van de bevolking)

	25-34 met kinderen		45-54 %	60-79 %	Totaal %
	14 tot 22 jaar %	<7 jaar %			
zwemmen 31	zwemmen 32	zwemmen 19	fietsen 15	zwemmen 24	
veldvoetbal 26	fitness 22	fietsen 19	wandelen 13	fitness 16	
hardlopen 21	fietsen 11	wandelen 16	zwemmen 10	fietsen 15	
fitness 20	hardlopen 10	fitness 16	fitness 9	hardlopen 12	
fietsen 10	wandelen 6	hardlopen 12	bridge * 7	wandelen 10	

Voor de meeste leeftijdsgroepen geldt dat zwemmen het populairst is, alleen voor senioren is fietsen en wandelen populairder. Doordat senioren veel minder sporten is bij hen het percentage zwemmers 10 procent en bij de groep tot 35 jaar ruim drietiende. Bij jongeren is daarnaast vooral (veld)voetbal populair. Fitness wordt vooral beoefend door mensen van 25-34 jaar. Wandelen en fietsen is relatief populair bij ouderen, jongeren doen liever aan hardlopen.

*Bridge is bij de groep 60 tot 79 jaar relatief populair. Deze uitkomsten zijn afkomstig uit een ander onderzoek, waar bridge als sport was opgenomen (NSO 2005).

Motivatie deelname aan sport

Tabel 7: Motief deelname aan een bepaalde sport, NSO 2005 (Procent van de sport)

	14 tot 22 jaar	25-34 met kinderen <7 jaar	45-54	60 en ouder	Totaal Ne- derland
	%	%	%	%	%
Presteren/competitie/winnen	15	9	3	4	8
Boeiende activiteit/leren vaardigheden	21	6	13	9	14
Sociale contacten/gezelligheid	39	37	25	40	33
Uitlaatklep/compensatie dagelijks leven	20	24	19	7	19
Plezierbeleving	48	56	51	53	52
Gezondheid/fitheid/lichaamsbeweging	51	69	69	68	64
Spieropbouw/kracht	19	8	9	6	11
Strak/slank lichaam	18	26	10	1	13
Afvallen	6	12	9	6	8
Anders	1	0	3	3	2

De motivatie die met name voor topsporters noodzakelijk is namelijk presteren en winnen geldt zelfs voor jongeren nauwelijks: slechts een zevende van hen noemt dit als een belangrijk motief. Voor de senioren is het een onbelangrijk motief. Voor hen springen de sociale contacten, de plezierbeleving en de gezondheid er uit als motieven. Het laatste motief is ook voor de overige leeftijdsgroepen het belangrijkste motief, zij het dat voor met name jongeren het verschil met andere motieven beperkt is. Voor jongeren is spieropbouw relatief belangrijk evenals het leren van nieuwe dingen. De plezierbeleving is ook voor jongeren belangrijk net als de sociale contacten. Voor de ouders (van 25-34 jaar) springt met name het motief 'strak/slank lichaam' eruit.

Tevredenheid sportfaciliteiten

Aan de deelnemers aan de Sporters Monitor 2006 is gevraagd naar hun oordeel over diverse aspecten van hun sport is (rapportcijfer tevredenheid). In het volgende overzicht zijn de vijf aspecten weergegeven waarvan de verschillen per groep het grootst zijn⁸. Belangrijk om te vermelden is dat de groep die hiervoor ouders is genoemd, hier alleen bestaat uit mensen van de betreffende leeftijdscategorie, onbekend voor dit onderzoek is hoe oud de kinderen zijn die zij eventueel hebben. Verder zijn in dit onderzoek geen jongeren opgenomen (alleen mensen van 25 jaar of ouder).

Tabel 8: Oordeel tevredenheid aspecten van de beoefende sport, Sporters Monitor 2006 (gemiddeld rapportcijfer)

⁸ Een compleet overzicht is te vinden in de publicatie *Sporters in Beeld*, WJH Mulier Instituut 2007, zie <http://www.mulierinstituut.nl/publicatielijst/?Year=2007&PubID=262>

	25-34, ook zonder kinderen	45-54	60 en ouder	Totaal Nederland
Organisatie nevenactiviteiten (bijv. feest)	7,1	6,3	6,0	6,4
Organisatie (deelname aan) wedstrijden en/of competitie	7,3	6,3	6,4	6,7
Netheid douches en kleedruimten	6,9	6,8	7,7	7,0
Behulpzaamheid trainer/personeel	7,7	6,8	7,4	7,3
Rookvrije ruimten	6,7	6,5	7,3	6,9

Zoals te verwachten valt, verschillen de behoeften van senioren van de ouders met jonge kinderen. De laatste groep is relatief tevreden met de organisatie van nevenactiviteiten, de senioren geven een zesje. Senioren waarderen vooral de netheid van douches en kleedruimten en rookvrije ruimten. Naast de organisatie van nevenactiviteiten waarderen ouders met kinderen ook de organisatie van wedstrijden.

Oordeel over de sportvereniging

Tabel 9: Stellingen over de vereniging, Sporters Monitor 2006 (procent 'mee eens' van de sporters)

	25-34, ook zonder kinderen	45-54	60 en ouder	Totaal Nederland
	%	%	%	%
Trainingen op ongeschikte dagen/tijdstippen	56	29	28	39
Wedstrijden op ongeschikte dagen/tijdstippen	48	27	23	36
Teveel agressie tijdens wedstrijden	20	28	38	27
Kost teveel tijd (trainen, wedstrijden, na afloop naklet- sen)	48	37	31	41
Te hoge contributie	59	48	43	53
Teveel regels en verplichtingen	46	37	33	39

De groep van 25 tot 34 jaar heeft vooral kritiek op ongeschikte momenten van trainingen en van wedstrijden. Ook hebben zij relatief veel moeite met de hoogte van de contributie. Ook over de tijdsinvestering zijn zij relatief ontevreden. Zij vinden vaker dan de andere groepen dat er te veel regels en verplichtingen zijn. De senioren vallen vooral op doordat zich storen aan de mate van agressie tijdens de wedstrijden. Overigens vinden zij ook de contributie het vaakst te hoog, hoewel het percentage dat zich hierover opwindt in vergelijking met de groep middelbare en jong volwassenen beperkt is.

Bijlage 5. Verslag expertmeeting I, 15 oktober 2007

Expertmeeting sportdeelname, 15 oktober 2007, NH Hotel Utrecht

Verslag van de discussie

Centrale vraag van de bijeenkomst is hoe de doelstelling van NOC*NSF om de sport-participatie in 2016 op 75 procent uit te laten uitkomen, is te realiseren. De sportparticipatie in 2003 bedroeg 59 procent (bevolking 6 jaar en ouder) c.q. 60 procent (bevolking 6-79 jaar).

Koen Breedveld van het Mulier Instituut (dagvoorzitter) licht toe dat de expertmeeting voor het Mulier Instituut onderdeel uitmaakt van het meerjarenonderzoeksprogramma *Passie, praktijk en profijt*. **Marcel Sturkenboom** van NOC*NSF benadrukt de mogelijkheid om de eventuele kandidatuur voor de Olympische Spelen in 2028 als katalysator te gebruiken om de sportdeelname in Nederland te verhogen. Daarnaast geeft Sturkenboom aan dat het huidige beleidsprogramma van NOC*NSF veel overlap kent met het onderzoeksprogramma van het Mulier Instituut. Hij geeft aan blij te zijn dat deze twee organisaties elkaar hebben gevonden in de organisatie van deze expertmeeting.

Deel I: Inspiratie

Na deze korte introducties wordt de expertmeeting inhoudelijk gestart met een presentatie door **Ruud van der Meulen** van het Mulier Instituut. De presentatie is gebaseerd op een literatuurstudie naar de achtergronden van het niet deelnemen aan sport. Enkele belangrijke conclusies van de studie zijn dat sportgedrag niet alleen kan worden verklaard door gedrag in het heden, maar ook is verankerd in het verleden. De meeste verklarende kracht voor sportdeelname gaat (nog steeds) uit van leeftijd, opleiding, inkomen en het sportgedrag van ouders. Daarnaast werd geconcludeerd dat de vergrijzing (stijging aandeel 50-plussers in de bevolking) tussen 2003 en 2016 tot gevolg heeft dat de sportdeelname met drie procentpunten af zal nemen. Daar staat tegenover dat 88 procent van de bevolking sport wel leuk vindt c.q. ooit leuk heeft gevonden. Zelfs 80 procent van de niet-sporters heeft sport ooit leuk gevonden. Daar ligt voor de sport nog een groot potentieel.

Deze presentatie werd gevolgd door een co-referaat van **Jeroen Scheerder** van de KU Leuven over de situatie in Vlaanderen. Zijn conclusie na longitudinaal onderzoek is dat mensen in de loop der jaren meer een voorkeur voor individuele sporten ontwikkelen ten koste van verenigingssporten. Daarnaast concludeert hij dat tijdgebrek, als reden om niet te sporten, meer een mentaliteitskwestie is. Verder wees hij er op dat 21 procent van de mensen aangeeft niet positief te staan ten opzichte van sport. 79 procent staat wel positief ten opzichte van sport, met name ten opzichte van de recreatiesport. Vooral bij vrouwen, 45-plussers en lager opgeleiden is er in zijn ogen nog winst te boeken ten aanzien van sportdeelname.

In reactie op de presentaties over de sportdeelname in Nederland en Vlaanderen geeft Koen Breedveld aan dat er interessante parallellen te constateren zijn tussen Nederland en Vlaanderen. In beide landen is de sportdeelname sterk gegroeid. Leeftijd, opleiding, inkomen en de socialisatie van ouders spelen in beide landen de grootste rol bij verklaringen van sportdeelname, waar tijdsgebrek niet van invloed lijkt te zijn. In beide landen staat het merendeel van de bevolking positief ten opzichte van sport.

Na deze twee algemene presentaties belichten vier sprekers elk uit een eigen invalshoek de mogelijkheden van een toename van de sportparticipatie.

1 Afstand

Doede de Jong (Stichting Recreatie) bezint zich op de afstand van de sporter tot zijn of haar sportaccommodatie. Hij laat zien dat de bereidheid om te reizen per sport verschilt. Voor een sport als golf wordt verder gereisd dan voor voetbal. Grotendeels heeft dit met het type deelnemers aan de sport te maken, golfers maken gebruik van auto's, voetballers van fietsen. Uiteraard heeft dit te maken met de leeftijd van de spelers (kinderen voetballen, ouderen golven). Wel geldt voor elke sport een bepaalde afstand die aanvaardbaar is. Als de afstand groter is neemt de deelname snel af (logaritmisch). Grosso modo komt deze afstand op circa vijf kilometer uit. Een andere, niet voor sport getoetste vuistregel is, dat de reis een derde deel van de bestede activiteit uit mag maken. Dus een uur sport betekent een aanvaardbare reistijd van twee keer een kwartier. Verschillende onderzoeken (Rapportage Sport 2006; De Vries e.a. 2005) geven aan dat de nabijheid van sportvoorzieningen weinig van invloed is op de mate waarin er wordt gesport c.q. bewogen. Sporten zijn immers uitwisselbaar. Het gehele palet aan sporten hoeft niet bereikbaar te zijn, als een deel het maar is.

De discussie spitst zich toe op de vraag naar het belang van de factor afstand. Is bereikbaarheid niet veel belangrijker? Bijvoorbeeld jeugd die bij een metrostation woont, kan zonder problemen verder reizen. Agnes Elling (MI) geeft aan dat de bereidheid om te reizen kleiner zal zijn voor groepen zoals vrouwen (moeders), gehandicapten en allochtonen. Ary Hordijk (gemeente Utrecht) denkt dat de afstand soms heel subtiel kan liggen. In zijn gemeente verzetten enkele sportclubs zich tegen de verplaatsing van een sporthal met 300 meter. Jos de Haan van het SCP meldt dat veel modellen geen effect vinden van afstand tot de sportaccommodatie om te sporten. Een deel heeft te maken met de manier waarop afstand in deze modellen is opgenomen. Al met al is duidelijk dat er nog geen eenduidig antwoord is op de vraag hoe belangrijk de bereikbaarheid van sportaccommodaties is voor de deelname aan sport.

2 Prijs en inkomen

Stefan Kesenne van de KU Leuven belichtte de doelstelling om het sporten te stimuleren vanuit een economische invalshoek. Hij betoogde dat sinds de jaren vijftig de vrije tijd aanzienlijk is toegenomen maar dat tegelijkertijd de bestedingsruimte om deze vrije tijd in te vullen sterker is toegenomen. Dit leidt tot een duidelijke tijdsconcurrentie van verschillende activiteiten. Kesenne zet uiteen dat eenderde van de kosten die voor sport gemaakt worden, besteed wordt aan lidmaatschappen en aan toegang tot accommodaties. Waar dit aandeel hoog is, zoals bij zwemmen, is de prijselasticiteit (lees: prijsgevoeligheid) hoger. In Vlaanderen maar ook in Nederland besteedt de overheid veel geld aan de bouw van sportaccommodaties. Hij laat zien dat het geld voor deze faciliteiten beter besteed kan worden aan subsidie voor mensen met een laag inkomen. De mensen met een hoger inkomen blijven sporten ook al neemt de prijs voor de sport voor hen redelijk sterk toe (verschil in prijselasticiteit). Uit zijn onderzoek (met als kanttekening dat dit was in een tijd dat er nog veel accommodaties werden bijgebouwd in Vlaanderen) blijkt dat de aanwezigheid van accommodaties meer van invloed is op de sportdeelname dan de prijsstelling van die accommodaties (de zwemsport vormt hierop een uitzondering).

3 Gedragsbeïnvloeding

De sociaal-psycholoog **Reint-Jan Renes** van Wageningen Universiteit belicht de gedragsmatige aspecten om mensen tot sporten aan te zetten. Hij bepleit om meer vanuit motieven te denken. Het neerzetten van sport als iets dat moet, bijvoorbeeld vanwege de gezondheid, werkt niet. Er moet worden aangesloten bij de motieven van de betrokkenen. Met behulp van een gedragsmodel (van Fischbein en

Ajzen) laat hij zien dat de invloed van anderen op het wel of niet uitvoeren van gedrag belangrijk is (de subjectieve norm). Door het oorspronkelijke gedragsmodel uit te breiden met een intrinsieke motivator (sport is vooral leuk) is sportief gedrag te stimuleren. Enkele veel gebruikte technieken zijn: binden met gedrag (beginnen met een beetje sporten), wederkerigheid (sportruimte aanbieden), sympathie (mensen die op hen lijken sporten ook), schaarste (zeg dat iets uniek is), autoriteit (belangrijke mensen geven het belang aan) en conformisme (doen wat anderen doen).

4 Beïnvloeden in de praktijk

Jan Middelkamp (HealthCity) legt sterk de nadruk op de hiervoor genoemde stimulansen. Bekend met de uitval van mensen na een eerste kennismaking met een sport, investeert deze organisatie veel energie in de begeleiding van (beginnende) sporters. Mensen worden overgehaald om naar HealthCity toe te komen met demoteams op straat die prijsvragen uitschrijven. Deelnemers worden nagebeld dat ze gratis mogen komen sporten. Sporters worden gestimuleerd om vrienden en bekenden te introduceren ('referrals'). Met een volgsysteem houdt hij permanent processen in de gaten als aanmeldingen, het blijven sporten en het afhaken. Daaruit blijkt dat 150 prijsvraagkaartjes 30 nieuwe leden oplevert en 30 'referrals'. Mensen die een tijdje niet zijn geweest belt HealthCity op. Per centrum zijn 2 a 3 membership consultants hiermee bezig (betaald). Ook is er een sterke differentiatie in het prijsbeleid, onder andere voor gezinnen. Hij legt veel nadruk op een individuele benadering van de sportende klant, minder op een doelgroepbenadering. Gericht benaderen en blijven stimuleren lijken de belangrijkste factoren in het mensen aan het sporten krijgen en houden (ook al is dat laatste soms nog lastig).

Deel II: Discussie

Na de diverse inleidingen volgen discussies over 2 deelthema's. Als input voor de discussie gelden de antwoorden die de deelnemers hebben gegeven op de vragen op welke doelgroepen een 'sportdeelnamebeleid' zich zou moeten richten, en wat de beste middelen zijn om mensen aan het sporten te krijgen.

Discussie 1 : doelgroepen

Maarten van Bottenburg geeft vooraf een korte samenvatting waarbij hij opmerkt dat er een grote overeenstemming lijkt te zijn over de doelgroepen waar het beleid zich op zou moeten richten. De meeste experts denken aan jongeren of juist ouderen (beide 10 reacties), acht reacties gaan in op werknemers/hoogopgeleiden. Jonge vrouwen, moeders en jonge gezinnen krijgen drie reacties. Mensen met beperkingen zijn in drie reacties genoemd. Tot slot zijn de achterstandswijken, mensen met een lage sociaal economische status in acht reacties genoemd. Van Bottenburg schetst 4 criteria aan de hand waarvan doelgroepen kunnen worden onderscheiden: 1) omvang; 2) relatieve achterstand in sportdeelname; 3) de moeite die moet worden gedaan om de groep aan het sporten te krijgen (bijv: pubers en meer specifiek vmbo-scholieren); 4) de maatschappelijke betekenis van een doelgroep (bijv: ouderen of mensen met een chronische aandoening of handicap). 'Vindplaats' is een ander criterium dat daar later nog aan wordt toegevoegd (bijv: scholen).

De tegenstelling richt zich in deze discussie sterk op de vraag moeten we makkelijkere, grote groepen stimuleren of moeten we vooral aandacht hebben voor kleinere groepen en groepen die nog een grote achterstand hebben (veel winst mogelijk, maar ook veel inzet). Er wordt veel gediscussieerd over het stimuleren van sport door jongeren. Aandacht wordt gevraagd voor het gegeven dat onder 12 tot 16

jarigen de sportparticipatie aan het afnemen is (in Nederland met name op het Vmbo). Anderen wezen erop dat het belangrijk is om aan de jeugd aandacht te blijven besteden maar dat veruit de grootste winst is te behalen uit de groep ouderen (45 tot 65 jaar). Deze groep neemt in omvang toe en sport nog relatief weinig. Desondanks lijkt geen van de aanwezigen de jeugd te willen loslaten, vanuit de stelregel dat sportief gedrag in de jeugd wordt gevormd (zie de centrale inleidingen).

Frans van der Ven (Den Haag) geeft aan dat de aandacht met name gericht moet zijn op de groepen die minder aan sport deelnemen. De doelgroepen waar het beleid zich op moet richten zijn volgens hem ouderen, vmbo-ers en lage inkomensgroepen. Reint-Jan Renes geeft aan dat uit zijn onderzoek (gericht op bewegen) naar voren komt dat de moeder een belangrijke, te beïnvloeden, persoon is. Zij staat immers in contact met vele groepen (ouders, kinderen, echtgenoot) en kan door haar gedrag hen beïnvloeden. Peet Mercus (NOC*NSF) meldt dat het belangrijk is onderscheid te maken naar het behouden en werven van sporters.

Antoine de Brouwer werkt via zijn werkgever (NOC*NSF) aan verschillende motieven die bij sporten passen. Deze zijn te koppelen aan de motieven van aspirant sporters waarmee de bijpassende sport is aan te bieden. Jan Paddenburg (Amsterdam) meldt als kritiek hierop dat dit uiteenrafelen van motieven erg complex is. Hij vraagt vooral aandacht voor de verbanden. Voor het veldvoetbal zijn vaak de 15 beste spelers geselecteerd om te spelen. Terwijl voor zaalvoetbal iedereen in het team meedoet. De competitie hiervan is op een vaak losse, vrijblijvende manier georganiseerd. Centraal staat hier met wie ga je sporten. Verder geeft hij aan dat de motivatie van de jeugd om te sporten in hun pubertijd verandert en dat de attitude van de vereniging daarin niet mee gaat. Jan Middelkoop sluit hierop aan, door op te roepen de verenigingen meer vanuit de marketinggedachte te laten opereren (rekening houden met klant).

Discussie2 : middelen om de doelen te realiseren

Marian ter Haar (NISB) leidt de discussie in met een korte presentatie. Haar uitgangspunt is om sport te stimuleren door in de wijken bestaande verenigingen aan te passen om nieuwe groepen zoals allochtone vrouwen op te nemen. Standpunt van NISB is dat elke groep maatwerk vraagt. Zachte belijstte dwang, langs diverse kanalen, met regelmaat geuit, gericht op wat de sporter zelf wil, en met oog voor de sociale context waarin die persoon functioneert (met wie zou men sporten) is essentieel.

Vanwege de complexiteit van dit proces voor een vereniging pleiten meerderen voor de inzet van professionals voor het bevorderen van de sportparticipatie. In organisatorische zin maar ook om te stimuleren. Zoals revalidatie artsen voor mensen met een beperking. Zij nemen volgens Willemijn Baken (Nebas) een belangrijke plaats in om deze groep met sporten te laten beginnen.

Kesenne deelt mee dat de definitie van sport belangrijk is, wat wil men feitelijk bewegen of sporten. Is bewegen voor veel groepen niet het belangrijkste? Antoine de Brouwer geeft aan dat het bevorderen van sport er toe leidt dat driekwart van hen voldoende beweegt. Het is dus een middel om het beweegdoel te realiseren.

De discussie komt regelmatig terug op het stimuleren van sport met financiële prikkels. Met name Bart Ooijen van het Ministerie van VWS noemt enkele prikkels zoals b.t.w. kortingen voor sport. Kesenne benadrukt dat dat echt alleen effectief is voor groepen met een laag inkomen.

Hugo van der Poel (Universiteit Tilburg) wijst er op dat de ambitie om het aantal sporters sterk te laten groeien problemen geeft voor de accommodaties. Sommige sportcomplexen hebben nu al met wachtlijsten te maken. Dit remt de mogelijkheden van mensen om te sporten.

Regelmatig komt de discussie op de vraag of de verenigingen alle groepen en doelstellingen kunnen behappen. Van der Poel wijst er bijvoorbeeld op dat een club geen problemen wil, zoals de integratie van allochtonen en mensen met een beperking. Baken geeft aan dat experimenten met het doelgericht samenvoegen van verenigingen om mensen met beperkingen te laten sporten in Limburg wel effect heeft. Zij wijst er wel op dat dit proces begeleid is vanuit een paar gemeentes met hulp van professionals.

Ook komt de vraag naar voren wat verenigingen voor ouderen aan kunnen bieden. Ouderen hebben behoefte aan een rustiger, niet prestatiegerichte sportbeleving met na afloop een gezellige samenkoms. Regels, onder andere om niet meer te mogen roken, kunnen de integratie van deze groep bemoeilijken. De heer Middelkamp geeft aan dat speciale clubjes voor ouderen meer soelaas bieden. In de USA ziet hij al veel van deze clubjes. Verder ziet hij mogelijkheden voor omniverenigingen om te diversificeren naar aanbod. Tot slot geeft hij aan dat de fitnessbranche ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid kent en van daaruit graag wil samenwerken met sportverenigingen.

Conclusies

Aan het eind van de bijeenkomst somt Koen Breedveld een aantal zaken op die tijdens de middag aan de orde zijn gekomen. Hij geeft aan dat er veel belangstelling in de samenleving is om te sporten, en dat daar nog veel potentieel ligt. Desondanks blijkt ook dat verschillen in sportdeelname naar bijvoorbeeld opleiding en inkomen hardnekkiger zijn dan vaak wordt verondersteld. Belangrijk is om een selectief prijsbeleid te hanteren. Ervaringen uit onder andere de fitness branche leren dat het wel degelijk mogelijk is om mensen aan te zetten om te sporten, mits daartoe direct gestimuleerd en rekening houdend met hun interesses en motieven. Het is interessant om het beleid te richten op alle doelgroepen en zich niet te beperken tot een enkele deelgroep. Hierbij geldt ook het spreekwoord 'jong geleerd, oud gedaan'. Bij de manier om deze groepen te verleiden is de prijs niet het meest effectief.

Deelnemerslijst expertmeeting I

Organisatie	Naam		
NebasNsg	Willemijn		Baken
Van Bottenburg Onderzoek & Advies	Maarten	van	Bottenburg
W.J.H. Mulier Instituut	Koen		Breedveld
NOC*NSF	Antoine	de	Brouwer
W.J.H. Mulier Instituut	Remko	van den	Dool
DSP	Paul		Duijvestijn
W.J.H. Mulier Instituut	Agnes		Elling
NISB	Jaap	de	Graaf
SCP	Jos	de	Haan
NISB	Marian	ter	Haar
W.J.H. Mulier Instituut	Remco		Hoekman
Gemeente Utrecht, Sport en Recreatie	Ary		Hordijk
Stichting Recreatie	Doede	de	Jong
Universiteit van Antwerpen	Stefan		Kesenne
Alliantie school en sport	Jos		Kusters
NOC*NSF	Peet		Mercus
W.J.H. Mulier Instituut	Ruud	van der	Meulen
Health City/HDD Groep	Jan		Middelkamp
Ministerie van VWS	Bart		Ooijen
Topscore Amsterdam	Jan		Paddenburg
Universiteit van Tilburg	Hugo	van der	Poel
WUR Wageningen Universiteit	Reint-Jan		Renes
KU Leuven	Jeroen		Scheerder
Stichting Islam & Burgerschap	Mohamed		Sini
Zevenheuvelenloop	Henk		Stevens
Rijksuniversiteit Groningen	Martin		Stevens
NOC*NSF	Marcel		Sturkenboom
Gemeente Den Haag, Sport en Recreatie	Frans	van der	Ven
Fontys Economische Hogeschool Tilburg	Marije	van 't	Verlaat
NOC*NSF	Herbert		Wolff
Afgemeld			
Atletiek Unie	Louran	van	Keulen
KNVB	Jan-Willem		Landré

Bijlage 6. Presentaties expertmeeting I, 15 oktober 2007